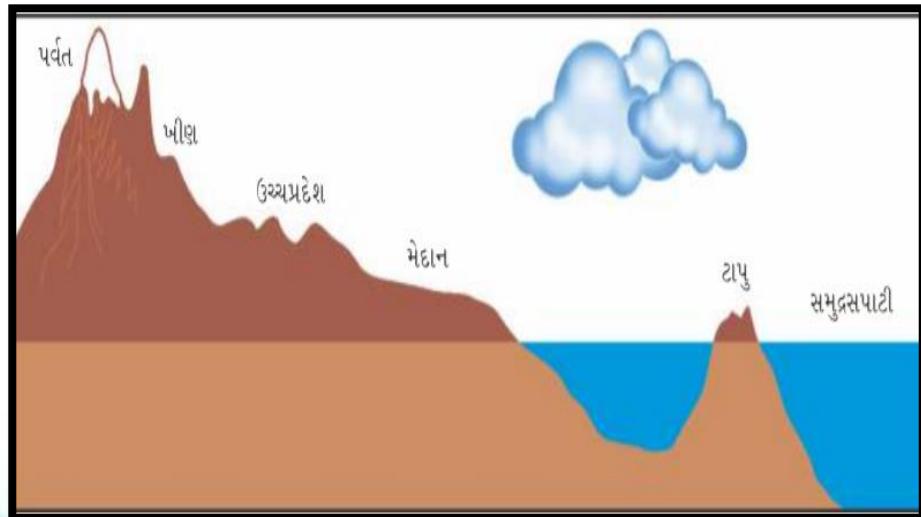

ધોરણ : 6

સામાજિક વિજાન

પાઠ : ૧૧ ભૂમિસ્વરૂપો

સ્વાધ્યાત્મ

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર લખો.

(1) ભૂમિસ્વરૂપ કોણે કહેવાય ?

❖ ભૂમિસ્વરૂપ એટલે ભૂપૃષ્ઠના વિવિધ રૂપો સમુદ્રની સપાટીથી જુદી જુદી ઉચ્ચાઈએ આવેલા વિશિષ્ટ આકાર અને ઢોળાવવાળું બુપૃષ્ઠ ધરાવતા ભાગને “ભૂમિસ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે.

(2) પર્વત એટલે શું ? તેના મુખ્ય પ્રકારો કયા છે ?

❖ પર્વત એટલે એવો ભૂમિ ભાગ કે જે સમુદ્રની સપાઠીથી આશરે 900 મીટર કરતા વધારે ઊંચાઈ ધરાવતા હોય જેનું ભૂતલ મોટે - ભાગે ઉચા નીચા ફોળાવવાનું હોય અને જેના મથાળાનો ભાગ સાંકડા શિખરી રૂપે ઉચે ઉપસેલો હોય નિર્માણ કિયાના આધારે પર્વતોના મુખ્ય ચાર પ્રકારો છે.

- (1) ગેડ પર્વત
- (2) ખંડ પર્વત
- (3) જવાળામુખી પર્વત
- (4) અવશિષ્ટ પર્વત

(3) ઉચ્ચપ્રદેશ અને મેદાન વચ્ચેનો તકાવત જણાવો.

❖ ઉચ્ચપ્રદેશ એટલે સમુદ્રની સપાટીથી સામાન્ય રીતે 180 મીટર કરતા વધુ પણ 900 મીટર કરતાં ઓછી ઊંચાઈ ધરાવતો અને ટેચ ઉપરથી પ્રમાણમાં પહોળો સમથળ ભૂમિલાગ હોય છે; જ્યારે મેદાન સમુદ્રની સપાટીથી આશરે 180 મીટરથી વધુ ઊંચો નહિ એવો સમથળ ભૂમિલાગ મેદાન કહે છે.

પ્રશ્ન : 2 યોગ્ય વિકલ્પ વડે ખાલી જગ્યા પૂરો.

(1) ભારતનો સાતપુડા _____ પ્રકારનો પર્વત છે.

(A) ગેડ

(B) ખંડ

(C) જ્વાળામુખી

(D) અવશિષ્ટ

(2) ચારેબાજુથી પર્વતમાળાઓથી ઘરાયેલ ભૂમિ ભાગને
_____ ઉચ્ચપ્રદેશ કહે છે.

(A) આંતરપર્વતીય

(B) પર્વતપ્રાંતી

(C) ખંડિયા

(D) એક પણ નહિ

(3) સરેરાશ સમુક્તસપાટીથી _____ ઊંચાઈ ધરાવતા સપાટ
ભૂમિલાગને મેદાન કહે છે.

- (A) આશરે 900 મીટરથી વધુ
- (B) આશરે 300 મીટરથી વધુ
- (C) આશરે 280 મીટરથી વધુ
- (D) આશરે 180 મીટર સુધીની

(4) હવાંગહેનું મેદાન _____ પ્રકારનું મેદાન છે.

(A) ઘસારણનું

(B) નિક્ષેપણનું

(C) સંરચનાત્મક મેદાન

(D) એક પણ પ્રકારનું નથી

પ્રશ્ન : ૩ મને ઓળખી કાઢો.

(1) હું જમીનથી ત્રણ બાજુથી ઘેરાયેલો છું.

➤ અખાત

(2) મારો છેડો જળભાગમાં અમૃક વિસ્તાર સુધી ફેલાયેલો રહે છે.

➤ ભૂશિર

(3) હું ચારેબાજુથી જળવિસ્તારથી ઘેરાયેલ છું.

➤ ટાપુ

(4) ਹੁਂ ਬੇ ਜਗਵਿਸਤਾਰੋਨੇ ਜੋਕੁੰ ਛੁੰ.

➤ ਸਾਮੁਦਰਧੁਨੀ

(5) ਮਾਰੀ ਤੱਣਾ ਬਾਜੁ ਸਮੁਦਰ ਅਨੇ ਏਕ ਬਾਜੁ ਜਮੀਨ ਛੇ.

➤ ਡਿਪਕਲਪ

પ્રક્રિયા : 4 ટ્રંક નોંધ લખો.

(1) ખંડપર્વત

➤ સામાન્ય રીતે મંદ ભૂ-ભાગ સંચલન દરમિયાન ઉદ્ભવ્યા ખેંચાણબળને લીધે ખડકોમાં સ્તરભંગ રચાય છે કે સ્તરભંગોની વાયોનો પ્રદેશ ઉચ્કાઈ આવે છે અથવા વાયોનો ભાગ જેમનો તેમ રહે છે અને તેની બંને બાજુના પ્રદેશો નીચે સરકી જાય છે એ ઉંચો રહી ગયેલો ભૂ - ભાગ 'ખંડપર્વત' કહેવાય છે.

- જર્મનીનો હોસ્પિટ પર્વત તેનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ ગણાય છે તેથી ખંડ પર્વતને હોસ્પિટ પર્વત પણ કહેવામાં આવે છે ભારતના નીલીગિરી, સાતપુડા વિધ્ય વરે ખંડ પર્વતો છે.
- ખંડ પર્વતોની ઊંચાઈ ઓછી હોય છે તે ભૂ - સપાટી પર મર્યાદિત વિસ્તારોમાં પથરાયેલા છે.

(2) ઉચ્ચપ્રદેશનું મહત્વ

❖ ઉચ્ચપ્રદેશનું મહત્વ આ પ્રમાણે છે.

(1) લાવાની કાળી ફળકૃપ જમીનથી બનેલા ઉચ્ચપ્રદેશોમાં
કપાસનો પાક સારો થાય છે.

(2) પ્રાચીન નક્કર ખડૂકોના બનેલા ઉચ્ચપ્રદેશોમાંથી લોખંડ,
મેંગેનીઝ, સોનુ વગેરે કિંમતી ખનીજો મળી આવે છે દા.ત.
ભારતના છોટાનાગપુરના ઉચ્ચપ્રદેશમાંથી અનેક ખનીજો મળી
આવે છે.

(3) ઉચ્ચપ્રદેશોના ધાસવાળા ટોળાવો પશુપાલનપ્રવૃત્તિ
માટે સારી અનુકૂળતા ધરાવે છે.

(4) કેટલાક ઉચ્ચપ્રદેશ પ્રવાસના ઉધોગ અને ફિલ્મોના
શૂટિંગ માટે બહુ અનુકૂળ હોય છે.

(3) નિક્ષેપણનું મેદાન

❖ (1) નદીના કંપના મેદાનો : નદીમાં જ્યારે પૂર આવે છે ત્યારે તેમાં ઘસડાઈ આવેલો કંપ પાણીની સાથે બંને કિનારાઓ પર પથરાય છે આ રીતે નદીકિનારે કંપના મેદાનો બને છે ભારતમાં ગંગા - યમુનાના મેદાનો, ઉત્તર ચીનમાં હુવાંગહોનું મેદાન, ઈટાલીમાં પો નદી વડે બનેલું લોમ્બાડીનું મેદાને કંપનાં મેદાનોના ઉદાહરણો છે.

❖ 2) સરોવરના મેદાનો : કેટલીક નદીઓ સરોવરોને મળે
આ નદીઓ પોતાના પ્રવાહમાં કાંપ, માટી, રેતી વગેરે
સરોવરમાં ઠાલવે છે તેથી સરોવર ધીમે ધીમે પુરાય
જાય છે અને કાળજીમે ત્યાં મેદાન બને છે જે સરોવરનું
મેદાન કહેવાય છે. ભારતમાં કશ્મીરના ખીણ પ્રદેશ અને
મણિપુર રાજ્ય તરફનો ઈમ્ફાલ તણપ્રદેશ સરોવરના
મેદાન છે.

- ❖ નદી જ્યારે સમુદ્રને મળે છે ત્યારે સમુદ્રકિનારાની નજીકના વિસ્તારોમાં ધીમા વેગને કારંણો પુજળ કંપ ઠાલવે છે આ રીતે તૈયાર થયેલ મેદાન મુખત્રિકોણ પ્રદેશનું મેદાન કહેવાય છે.
- ❖ પવન પોતાની સાથે લાવેલા માટી અને રેતીના કણો જેવા વહનબોજનું કોઈ અવરોધ આવતા કે પવનની ગતિ ધીમી પડતા પવન દ્વારા નિક્ષેપણનું મેદાન રચાય છે તને લોએસનું મેદાન કહે છે.

(4) મેદાનનું મહત્વ

- ❖ (1) ફળકુપ મેદાનો માનવ વસવાટ માટે બધી રીતે અનુકૂળ હોય છે. તેથી ત્યાં ખેતી, વેપાર અને ઉધોગ- ધંધો જેવી આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ ખુબ વિકસે છે.
- ❖ (2) સપાટ ભૂપૃષ્ઠને કારણે મેદાનમાં સડકમાર્ગો અને રેલમાર્ગનો વિકાસ વધારે થયો છે.
- ❖ 3) મેદાનપ્રદેશમાં ગીય વસ્તી ધરાવતા મોટા શહેરો વિકસ્યા છે.
- ❖ (4) ફળકુપ જમીન મુખ્યત્વે ખેતીની પેદાશો માટે ખુબ જ ઉપયોગી છે. કેટલીક ખેતપેદાશો ઉધોગોને કાચોમાલ પૂરો પડે છે.

Thanks

For watching